

Popüler Kültürden Korkmanın Modası Geçti mi? Yüksek Kültür-Popüler Kültür Ayrımına Yeniden Bakış

Fırat KUTLUK*

Öz

Müzik beğenisi, basit görünen ama oldukça karmaşık ve çok boyutlu bir süreci işaret eder. Farklı disiplinlerden araştırmacıların farklı müzik türleri üzerinde yaptığı çalışmalarda ele aldıkları ölçütlerin günümüze değin gösterdiği değişim dikkat çekici. Sosyal sınıf gibi kültürel kimlik parametrelerini, cinsiyet, yaş, mod, mekân izler. Araya kişilik ve önyargı/kalıpyargı girer. Müziği dinleme biçimleri, kitaplarda da kendini net bir şekilde gösterir. Üst ve alt kültür ayrımları, hafiflik-ciddilik olgusu gibi durumlar sürekli karşımızdadır. Söz konusu kültür ve toplum olduğunda, karşımıza çıkabilecek terminoloji, sınıflama ve tanımlama sayısının sınırsız olduğu görülür. Başlangıçta popüler kültür ve yüksek kültür, net ayrım için yeterli gibi görünür. Çıkış noktası popüler kültürü “kötü etiketinden kurtarma” amaçlı çalışmalar yapılır. Ancak kültürel çalışmalar içinde ileri sürülen tezler, kaçınılmaz olarak yeni sorunları beraberinde getirir. Kimi çalışmalar her iki kültürü bağımsız ele alırken, teraziye koyan örnekler de karşımıza çıkar. “Kültürel demokrasi” biçiminde ortaya çıkan tez, karşılık bulduğu denli sert eleştirilere neden olur. Kimi yazarlara göre “sınıf”

ortadan kalkmıştır, kimilerine göre değişim göstermekle birlikte sınıf hiyerarşisi hala tüm belirginliğiyle ortadadır. Yüksek kültür, popüler kültür olarak tanımlanan kültür katmanlarının arasındaki sınırların belirsizleşmesi, beğenilerin iç içe geçmesi, farklı müzik türlerine denk gelecek bir kültür alanı betimlemenin güçleşmesi gibi durumların, yeni bir dönemin habercisi olduğu belirgin.

Anahtar Kelimeler: Müzik Beğenisi, Popüler Kültür, Toplumsal Sınıf, Omnivor, Kültürel Demokrasi

Is Getting Scared of Popular Culture Outdated? Rethinking Distinction Between High Culture and Popular Culture

Abstract

Music taste refers to a seemingly simple but highly complex and multidimensional process. The change in the criteria used by researchers from different disciplines in their studies on different music genres is remarkable. It monitors cultural identity parameters such as social class, gender, age, mode, space. Personality and prejudice/stereotype intervene. When it comes to culture and society, it is seen that the number of terminology, classification and definitions that we can come across is unlimited. At first, popular culture and high culture seem to suffice for a clear distinction. However, the theses put forward in cultural studies inevitably bring along new problems. The thesis, which emerged in the form of “cultural democracy”, causes harsh criticism as much as it responds. According to some writers, “class” has disappeared, according to others, although it has changed, the class hierarchy is still clearly evident. It is obvious that situations such as the blurring of the boundaries between the cultural layers defined as high culture and popular culture, the intertwining of tastes, the difficulty of describing a cultural space that will correspond to different music genres, are the harbingers of a new era.

Keywords: Music Taste, Popular Culture, Social Class, Omnivorous, Cultural Democracy

Giriş Niyetine

Popüler kültür-yüksek kültür konulu bir çalışmada ele alınması gereken kavramların çokluğu baş döndürür. Kültür ve sınıf, başat konular gibi dursa da bunların güncel tanımları, bir sınıf olgusunun hala yaşayıp yaşamadığı, sınıf hiyerarşisi ya da tartışılacak konuların hangi ülke bağlamında ele alınacağı gibi sorunlar belirleyicidir. Türkiye’de bu konuda yapılan çalışmaların ortak özelliği, kabaca üst-orta-alt olarak tanımlanan beğeni ve sınıf katmanları tanımları, popüler kültür tanımı, popüler kültür-yüksek kültür ayırımının kısa tarihsel süreci ve sürekli aynı literatürün yeniden değerlendirilmesi, moderne-postmodernite bakışları gibi konularla çerçevelenmesidir. Popüler kültüre yüklenen olumsuz anlamların yaratacağına inanılan tahribat nedeniyle bu kültürden en hafif deyişle “çekinilmesi” üzerine bir tarihsel arka plandan başlayarak günümüze değin yaşanan süreç ele alınmaz. Bu konuda bir kişisel değerlendirmeye karşılaşmak -yine aynı “çekinme” kaygısıyla- pek olası değildir. Konuyu ele alan sosyologların görüşleri sıkça refere edilir; herhangi bir güncelleme yapılmadan ya da eleştiri söz konusu olmaksızın.

Gans, 1974’te yayımlanan Popüler Kültür ve Yüksek Kültür başlıklı kitabının 1999’daki yeni basımının sunuşunda, kitabının “hala” popüler kültürü kimi saldırganlarına, özellikle kültürel demokrasi karşıtlarına karşı savunan bir eleştirel çalışma olmayı sürdürdüğünü vurgular. Gans’ın yine sunuşta verdiği belirgin bir mesaj daha söz konusu. Kimi düşünürlerin sınıfın artık yeterince önemli ve anlamlı bir kavram olmadığına inandıklarına değinerek, kitabının “sınıfı geri getirmek” için bir çağrı olarak da okunması gerektiğini yazar. Yazarın bu oldukça manifest başlangıcını, kitabın bütününde bir kültür savaşı olgusunun değerlendirileceği biçiminde açıkça görebiliriz. Dolayısıyla az önce vurguladığım benzeri çalışmalarda karşılaşmadığımız bir durumdur bu. Oysa kişisel görüşlerin, yorumların ve değerlendirmelerin olmadığı “review” tarzı çalışmalarla yürüyemeyecek denli özel bir alandır bu. Bu yazının başlığındaki popülerden kültürden korkma ve bunun modasının geçip geçmediğini sorgulamak hiç kuşkusuz yazının finalinde sonuca bağlanacak denli net olamaz. Bu ayırımın yeni bir kimlikle karşımızda olduğu açık, bir sınıf kavramının tüm canlılığıyla kendini koruduğu belirgin ve bunlara ben de kendi jargonumla “hala” inanıyorum. Omnivor tarzı yeni kavramlar, yeni medya gibi olgular kuşkusuz bir şeyleri değiştiriyor. Crossover tarzı denemeler oldukça gözde. Tüm bunlara yeni izlerkitle, yeni sanatçı profili, sanat ürününün ya da popülerlerin tüketilme biçimleri gibi şeyler de eklenince durumu yeniden değerlendirmek kaçınılmaz hale geliyor.

Müzik Beğenisinin Kültürel ve Sınıfsal Yapısı

Müzik beğenisi, çok basit görünen ama oldukça karmaşık ve çok boyutlu bir süreci işaret eder. Beğeniyi belirleyen şeyler oldukça değişken ve fazladır.

Farklı disiplinlerden araştırmacıların farklı müzik türleri üzerinde yaptığı çalışmalarda ele aldıkları ölçütlerin günümüze değin gösterdiği değişim dikkat çekici. Sosyal sınıf gibi kültürel kimlik parametrelerini, cinsiyet, yaş, mod, mekan izler. Araya kişilik ve önyargı/kalıpyargı girer. Kimi zaman ise beğeni biyolojik bir fonksiyon çerçevesinde duygu odaklı olarak ele alınır. Çalışmalarda kullanılan yöntem, müzik türleri ve uyaranlar oldukça farklıdır. Genel olan, büyük bir yüzdenin batı sanat müziği örnekleri kullanması ve seçilen müziklerin katılımcılarda uyandırdığı duyguları tanımlama üzerine olmaları. Bu açıdan konuyla ilgili araştırma yapan disiplinlerin uğraşı alanlarını tanımlamak yerinde olur. Psikoloji çalışmaları, müzik dinleme biçimleri, müzik beğenileri, müziğin uyandırdığı duygular, yaş, cinsiyet gibi konulara odaklanır. Kültürel kimlik, psikoloji çalışmalarının ilgisini çekmez ve bu açıdan ciddi sakıncaları bulunmaktadır. Bir diğer sorun ise çalışmaların büyük bir bölümünün batı sanat müziği uyaranları kullanmasıdır. Nöroloji çalışmaları müzik beğenisiyle ilgili beyin görüntüleme teknikleri kullanarak veri elde etmeye çalışır. Burada da kimlik ve kültürel etkiler devre dışıdır. Müzik tercihi, beğenilen/beğenilmeyen müzikler gibi uyaranlara beynin verdiği tepki ölçülmeye çalışılır.

Popüler müzik araştırmalarının temelini ise “kültürel kimlik” oluşturur. Sosyoloji, antropoloji ve müzikolojinin ortak çalışma alanları içinde önemli yer tutan konu, kültürel kimlik ve müzik arasındaki ilişkiyi masaya yatırır. Müzik bir duygulanım aracı olarak değil, yaşamsal bir ürün olarak ele alınır. Shepperd, Middleton, Frith, Shore gibi isimler merak ettikleri soruları birbirini ardına sorar ve yanıtlarını arar. Popüler kültür sosyolojisi, ilgi duyduğu alanlar, çalışma başlıkları ve doğal olarak örnek olaylarıyla başlangıçta tepki çeker. Popülere olan standart saldırı burada da kendini gösterir. Kültür, toplumsal yapı, gündelik yaşam ilişkisi sıkı bir şekilde ele alınır.

Yazı dili de içeriklere göre birden değişir. Batı sanat müziği ve popüler kültür çalışmalarından kimi örnekler karşılaştırıldığında durumu daha iyi anlamak olası. Sözelimi Dick Hebdige, Gençlik ve Altkültürleri olarak Türkçe’ye çevrilen kitabını şöyle noktalar: “Bu kitapta betimlenen herhangi bir altkültür üyesinin kendisini burada aktarılan biçimde tanıma ihtimali çok azdır. Bizim onları anlama çabalarımızdan hoşlanma ihtimalleri daha azdır” (1988: 95).

Yazar bunu biraz daha net örnekleme adına 16 yaşında bir İngiliz mod’un şu sözlerini aktarır: “En nefret ettiğim şey bir yetişkinin bizi anlamasıdır. Onları şaşırtıp, endişelendirebilmemiz bizim onlara karşı tek üstünlüğümüz” (1988: 104). Batı sanat müziğinin herhangi bir alanında, biyografi, müzik tarihi, belirli bir dönem ya da yapıt çözümlerinin yer aldığı bir kitapta bu tarz ifadelerle karşılaşma olasılığı sıfırdır. Müziği dinleme biçimleri, kitaplarda da kendini net bir şekilde gösterir. Üst ve alt kültür ayrımları,

müziğin taşıdığı sanatsal anlam, hafiflik-ciddilik olgusu gibi durumlar sürekli karşımızdadır. Bunlar, müziği dinlemedeki pratiklerin ne denli farklı ve yoğun olduğunu gösterir. Kemp (1997), “belirli bir müzik parçasına yönelik tercihimiz özellikle dinleme biçimleri ve algılama süreci açısından bireysel farklılıklarımızı ortaya koyan önemli bir gösterge olabilir” derken, Crozier (1997) müzik tercihlerinin kişisel ve sosyal kimlik açısından önemli göstergeler olduğunu ileri sürer. Müzik beğenisi (pleasure, taste) ve müzik tercihi (preference) üzerine çok sayıda çalışma ve doğal olarak yüzlerce tanım var. Etki eden kültürel, sosyo-ekonomik, çevresel etkenleri saptamak, araştırmacıların başlıca ilgi alanı.

Beğeni-Sosyal Sınıf İlişkisi

Beğeni ve sosyal sınıf ilişkisi, Bourdieu'nün 1979'de yayımlanan çalışmasıyla literatüre girer. Yalnızca girmekle kalmaz, bir model olarak dünyanın dört bir yanında (eksik ya da yanlış da olsa) uygulanır. Müzik beğenisinin sınıfsal kimliğin en önemli belirtilerinden biri olduğunu savunan çalışmada sınıf eksikli yaşam arasındaki ayrımlar, Fransız toplumu üzerinden ele alınır ve her bir kültürel etkinliği toplumsal sınıfı yeniden üreten şeyler olarak görür. 1963-1968 yılları arasında 1217 kişiyle yapılan alan çalışmasında müzik tercihi konusunda Bach, Gershwin ve J. Strauss'tan üç batı sanat müziği uyarını kullanılır. Her üç yapıta ilişkin sosyal sınıf beğenilerini “meşru beğeni”, “ortalama beğeni” ve “popüler” beğeni olarak adlandıran Bourdieu, çalışmanın sonucunda ortaya koyduğu tabloda ilgili müzik yapıtıyla sosyal sınıf ilişkisindeki ayrımları olanca keskinliğiyle gösterir. Bach, eğitim düzeyi açısından en üstteki katılımcılarda kendisine yer bulurken Gershwin ortalama beğeniye, J. Strauss ise tabanı temsil eder. Bir başka deyişle üniversite hocaları Bach'ı yeğlerken, işçiler tercihlerini Strauss'dan yana kullanmıştır. Bourdieu, çalışmasında Fransız sosyal sınıfların harcama kalemleri üzerine de bir değerlendirme yapar ve kültürel ürünlere yapılan harcama oranlarını saptar. Bu alan çalışmasının göze çarpan sonuçları şöyle özetlenebilir:

- Bireylerin sahip oldukları farklı düzeylerdeki kültürel birikimler, onların günlük yaşam pratiklerini, beğenilerini ve tercihlerini etkiler.
- Beğeni, toplum içindeki bireyler arasında bir ayrım oluşturur.
- Kültürel tüketimin çok değişkenli ve belirsiz bir karakteri söz konusudur.
- Beğeni, bireysel değildir, toplumsal gereksinimin form değiştirmiş belirtisidir.

Bourdieu'nün bu modeli, yayımlandığı yıldan bu yana dünyanın dört bir yanında uygulanır. Çalışmada kullanılan habitus, oyun, kültürel sermaye gibi kavramlar ise farklı araştırmaların kuramsal çerçeveleri için cankurtaran simidi haline gelir. Yazar, kitabın 1984'teki İngilizce baskısına yazdığı

sunuŖta kitabın “çok Fransız olduğunu” kabul eder: “Okuyucunun bu kitabı çok Fransız bulacağına iliŖkin endiŖemin sayısız nedeni var” (1984: xi) biçimindeki ilginç açıklamasına karŖın yine de kitapta önerdiği tartiŖmaların bütün hiyerarŖik toplumlar için sınanabilir olduğunu savunur. Bu sav kesinlikle doğrudur çünkü günümüze değin Bourdieu’nün bu modelini kullanan birçok araŖtırmacı, modeli gerek tartiŖmasız bir kabulle gerekse eleŖtirerek ve kendi kuramlarını ve modellerini geliŖtirerek çalıŖmalarını sonuçlandırır. Kültürel sermaye türü kavramları çalıŖmalarında kullanan ve danıŖmanlıđını yürüttüğüm öğrencilerin de kimi zaman kuramsal çerçevelerini oluŖturmalarını önerdiğim Bourdieu modelinin eleŖtirdiđim temel yanlarına geçmeden önce iki ana unsurdan söz etmem gerekiyor. Her Ŗeyden önce 50 yıl önce yapılan bir araŖtırma ve aradan geçen on yılda bu araŖtırmanın sonuçlarını değerlendirirken yazılan bir kitaptan söz ediyoruz. Ortada günümüz sosyolojisinden kültürel çalıŖmalara varıncaya değin birçok araŖtırmacıya yol gösteren bir kavramlar dizini var. Bir kuramı canlı tutan Ŗey, onu değerlendirmek, yorumlamak ve sonuçlarını kabul ya da reddetmektir. Deney, birçok ülkede uygulandı, deđiŖik sosyal sınıflar, farklı uyarılar kullanıldı, yöntem modifiye edildi, sonuçlar farklı çıkabildi. Benim için en önemli eleŖtiri noktası, modelin ülkenin coğrafı yapısı, demografik yapısı, kültürel kimliği, inanç pratikleri, sosyal sınıf özellikleri gibi baŖat ölçütlerin göz ardı edilerek uygulanmasıdır. İkinci sırada ise sosyal sınıfların müzik beğeni söz konusu olduğunda bu tip çalıŖmaların temel sorunu olan batı sanat müziği örneklerinin kullanımı gelir. Popüler kültürün görmezden gelinmesi sözü edilmesi gereken diğer önemli sorun. Beğenin bireysel olmadığı ve toplumsal gereksiniminin form deđiŖtirmiş belirtisi olduğu savı da günümüz koŖullarında yeniden değerlendirilmelidir. Beğenin, toplum içindeki bireyler arasında bir ayırım oluŖturduđu iddiası, 1960’ların sonu Fransa’sı için geçerli olabilir ama en basit örnekle günümüz Türkiye’si için güvenilir bir savdan öte değildir. Kültürel ürünlere harcama oranlarında örnek olay olarak gösterilen Fransız öğretmenlerin yine söz konusu tarihlerdeki sosyal sınıf ve demografik özellikleri, genel bir belirleyici olmaktan çok uzaktır. Martin Stokes’la yaptığım bir söyleŖide (Kutluk, 2019), Türkiye’deki müziğe bakıŖtaki kimi etkenler ve politik yapıya değinerek İngiltere’de durumun nasıl olduğunu sordum. Martin, özellikle güncel bakıŖı özetleyip kimi benzer sorunlara değindikten sonra Fransa’ya her zaman çok özendiğini söylemiŖti. Fransa’nın kültürel yapısının İngiltere’den çok ileride olduğunu duyduğumda, imrenilen Ŗeyler bağlamında algının ne denli farklı olduğunu gördüm. Bourdieu’nün “kültürel tüketimin çok deđiŖkenli ve belirsiz bir karakteri söz konusudur” savı, aslında çalıŖmaya getirilecek temel eleŖtirilerden biri. Kaldı ki buradan yola çıkarak ileride Peterson’un ortaya attığı yeni tüketici modeli, oldukça ilgi görür.

Popüler Kültürden Korkmanın Modası Geçmedi mi?

Söz konusu kültür ve toplum olduğunda, karşımıza çıkabilecek terminoloji, sınıflama ve tanımlama sayısının sınırsız olduğu görülür. Kimi tanımlar demodedir, güncellenmiş tanımlar yeterli karşılığı vermeyebilir, yeni tanımlar ileri sürülür, özgünlük hiç olmadığı denli belirgindir ve kafalar olabildiğince karışmaya devam eder. Milat, neredeyse “kitle kültürü” nün bir yana bırakılmasıyla başlar. Ancak sorun bitmez. Başlangıçta popüler kültür ve yüksek kültür, net ayırım için yeterli gibi görünür. Çıkış noktası popüler kültürü “kötü etiketinden kurtarma” amaçlı çalışmalar yapılır. Ancak kültürel çalışmalar içinde ileri sürülen tezler, kaçınılmaz olarak yeni sorunları beraberinde getirir. Kimi çalışmalar her iki kültürü bağımsız ele alırken, teraziye koyan örnekler de karşımıza çıkar. “Kültürel demokrasi” biçiminde ortaya çıkan tez, karşılık bulduğu denli sert eleştirilere neden olur. Kimi yazarlara göre “sınıf” ortadan kalkmıştır, kimilerine göre değişim göstermekle birlikte sınıf hiyerarşisi hala tüm belirginliğiyle ortadadır. Yazının başında değindiğim Gans’a tekrar dönelim: “Bu kitap, yüksek kültürün kültür, popüler kültürün de tehlikeli bir kitlesel olgu olduğunu iddia edenlere karşı popüler kültürü savunan eleştirel bir çalışmadır” (2018: 11).

Gans, çalışmasının temelini iki değer yargısına dayandırırken ilkinde popüler kültürü bir kültür olarak kabul ettiğini belirtir, diğerinde ise insanların yüksek ya da popüler diledikleri kültürü seçme hakkı olduğunu vurgular. Sözü ettiği kültürel demokrasinin temelinde bu sav yatar. Az önce değinilen Bourdieu’nün çalışması da içinde olmak üzere müzik tercihinin sınıfsal alt yapısı günümüzde eskiden olduğu gibi her zaman her ülkede doğru sonuçlar vermeyebilir. Demografik yapı, yaş, cinsiyet, ırk, göç, “omnivor” ve “kültürel bolluk” türü yeni kavramlar, yapıyı değiştirmekte. Kısaca ve kabaca durum artık değişti. Yine de çoğu araştırmada elde edilen sonuçların, yazarlar tarafından ürkütücü bulunan sonuçlarıyla karşılaşmak olası.

Gripsrud, Hovden ve Moe’nun 2011 yılında yaptıkları bir çalışma, (Changing Relations: Class, Education and Cultural Capital) 1998-2008 yılları arasında Norveçli öğrenciler arasında yapılan kültürel anket verilerinin analizini içerir. Müzik ve edebiyat odaklı çalışmada tür seçiminin gençlerin sosyal arka planında ne denli etkili olduğu sorgulanır. Yazarların sonuçta açıkça belirttikleri gibi entelektüel-geleneksel kültürel formlara olan ilgi düşüşü, kültür için önemli bir tehlike oluşturmaktadır. Benzeri çoğu çalışmada karşılaştığım bu durumu genel olarak “hayıflanma” biçiminde adlandırıyorum. Kimi şeylere katılmamam olanaksız kuşkusuz ancak yapılabilecek bir şey olmadığının görülmesi ya da bir şeyler yapılması gerektiğine inanmayı bırakmak bu denli zor olmamalı. Kültürel seçimlerin farklılaşması, sınıf bağlamında birbirinden uzaklaşması ya da yakınlaşmasının çoğu entelektüelde yarattığı kaygıyı görmemek mümkün değil. Ancak yazarların birbirleriyle çelişkili gözlemleri ve

yorumları da bir o kadar ilginç. Sözgelimi Gans, “rock konserlerine hücum eden insanlar, ertesi gün oda müziği konserine gitmiyor, göz boyayıcı kapaklarla yayımlanan popüler romanları okuyanlar aynı zamanda ciddi romanları almıyorlar” derken (2018: 24), Umberto Eco bunun tam tersini örnek verir:

Gençler her gün doldurdıkları bir spor salonunda bir akşam Bee Gees’i, bir başka akşam John Cage’i ya da Satie çalan bir piyanisti izlemekte. Aynı gençler üçüncü akşam Monteverdi, Offenbach ve Purcell tarzı bir yorumla Beatles’tan parçalar söyleyen Cathy Berberian’ı izlemeye gidiyorlar (2020: 185).

Gans ve Eco’nun örneklerindeki temel ayrım “zaman”dır. En temel söylemle profili belirleyen şeydir. Eco, kitle ürünleriyle ilişkimizin değiştiğini söylerken, yüksek sanatın ürünleriyle olan ilişkinin de aynı oranda değiştiğini vurgular. Farklılıklar azalmıştır ya da ortadan kalkmıştır ancak bu kez de zamansal ilişkiler bozulmuştur. Ürünler arasındaki -ya da bunu sınıflar arası biçiminde de ele alabiliriz- mesafenin azalması, doğal olarak ilginç sonuçlara yol açar. Bir çok araştırmada toplumsal sınıfların hiyerarşisi benzer şekillerde ele alınır. Daha önce değinildiği gibi kimi kavram ve terimler yerlerini başkalarına bırakır, yeni şeyler türetilir. Aynı şey kültür sınıflamaları için de geçerli. Üst, orta, alt sınıflara yüklenen beğeni durumları da değişkenlik gösterir. Bu yüzden popüler kültür yerine beğeni kültürleri kavramı ortaya atılır, bu durum yeni sınıf ve birey tanımlamalarını beraberinde getirir.

Müzik beğenisinin sınıfsal yapısına bakış, yeni bir kavramla değişiyor. Bourdieu’den yirmi yıl sonra, terminolojiye giren kültür omnivorluğu, üzerinde farklı şekillerde tartışılmayı hak eden bir kavram.

Sosyal Sınıf-Beğeni İlişkisi ve Kültür Omnivorluğunu Müzik Özelinde Tartışmak

Bourdieu’nün Fransız toplumu üzerinden ele aldığı sınıf eksenli yaşam arasındaki ayrımlar, çeşitli tartışmaları beraberinde getirir. Çalışmada ortaya konan kavram ve araştırmanın modeli konusunda eleştiriler gelir, alternatif ya da tamamlayıcı kavramlar önerilir. Bana göre temel sorun, kültürü, demografiyi, toplum yapısını, coğrafi yapıyı, inancı, müzik türlerini aynı kategoride değerlendirerek bu saptamaların aynı çalışma modeli içinde genele yayılmasıdır. Kitapta da ileri sürüldüğü gibi kültürel tüketimin çok değişkenli ve belirsiz bir karakteri söz konusudur. Farklı düzeydeki kültür birikimlerinin insanların günlük yaşam pratiklerini yönlendirdiği ileri sürülür. Söz konusu müzik olduğunda beğeni ve tercih bu duruma bağlı olarak kaçınılmaz olarak etkilenir. Bourdieu’nün başta olduğu birçok kuramcı, beğenilerin toplum içinde bir ayrım oluşturduğunu savunurken beğeniye oluşturan ana

etkenleri işaret ederler. Kısaca entelektüel düzey, ekonomik düzey, eğitim ve meslek gibi özelliklerin belirleyici olduğu savunulur. Sosyal grupların beğeni düzeylerinin sınıflandırılması türünden yapılan çalışmalarda ayırım, üst-orta-alt beğeni katmanları adlandırmalarıyla belirginleştirilir. Oysa bu durumun her ülkede ya da sözü geçen her sınıf katmanında aynı yolu izlemeyeceği kesindir. Peterson ve Simkus'un 1992 tarihli çalışması, kimi toplumsal sınıfların müzik beğenilerindeki geçişlerinin ilginç bir seyir izlediğini ortaya koyar. Kimi yeni kavramların ortaya atıldığı bu çalışmada üst düzey meslek grubundaki bireylerin müzik beğenilerinin değişken olduğu ve popüler türleri de aynı oranda tükettikleri gözlenir. Bu durum alt sınıflarda görülmez ve müzik tercihleri daha stabildir. Elitist beğenin yanında popüler türlere duyulan ilgi, bu sınıfın yeni bir adla tanımlanmasına neden olur: kültürel omnivorluk. Beğeni geçişlerinin yukardan aşağı tek yönlü bir ivme göstermediği, kimi zaman aşağıdan yukarı seyreden bir ilerleme olduğu da çalışmanın sonuçlarından biri olarak kaydedilir. Dolayısıyla kültür omnivoru aslında her toplumda karşımıza çıkan bir olgudur. Bu sonuçlara yeni çalışmalarla yeni sonuçlar eklenir. Bu durumun nedenleri olarak küreselleşmenin yanısıra, medya ulaşımı, internet ve doğal olarak her türlü sanat ya da popüler ürünlere ulaşımın inanılmaz kolaylaşması gösterilir. Omnivor ve kültür omnivoru bu tartışmalara yeni bir yaklaşım getirdiği gibi zaman içinde kültürel bolluk, elitist omnivor gibi yeni kullanımları da beraberinde taşır. Farklı kültür ürünlerini ve müzik türlerini bir arada tercih etme durumu, kültürel ürünlere ulaşımın kolaylığı, sınıflararası mesafenin kapanması ya da elitizm tanımının biçim değiştirmesi türünden yaklaşımların da masaya yatırılması anlamına gelmektedir. Her kültüre açık yeni bir üst sınıf algısından sosyal sınıfların kültürel tüketimlerine standart bakışın değişimine değin konuyla ilgili çalışılması ve ele alınması gereken çok şey olduğu kesin.

Etimolojik olarak etçil ve otçul hayvan/organizmalara verilen genel isim olan omnivor, Türkçe'ye hepçil olarak girer. Kültür omnivoru ise en genel ve kısa tanımıyla:

- a) Farklı kültürel ürünleri geniş bir çeşitlilikte tüketme / tercih etme
- b) Hiyerarşik kültür türleri sınırlarını yıkan, yüksek kültür-düşük kültür ürünlerini aynı anda tüketen bir profil

biçiminde tanımlanabilir. Peterson (ve kimi zaman ortağı Simkus), Amerikan toplumu içinde yaş, cinsiyet, ırk, etnisite, eğitim, sosyal sınıf gibi kriterlerle yaptığı çalışmalarda sosyo-ekonomik statü ve kültür tüketimi ilişkisi, kültürel sınırların biçim değiştirip değiştirmediği gibi soruların yanıtlarını arar. Sorular ve tartışmalar birbirini izler:

- Kültürel üretime ulaşım kolaylığı mı, sınıflararası mesafenin kapanması mı, elitizm tanımının biçim değiştirmesi mi?

- Müzik beğenisini belirleyen şeylerin sosyal sınıflar olması günümüzde hala geçerli mi?
- Kültürel sermayenin dönüşümü gibi bir durum mu söz konusu?
- Entelektüel özelliklerden yola çıkarak üst düzey-alt düzey ayrımı yapılmasına bir karşı duruş mu oluşmakta?
- Habitual konumlanmayı bu boyutuyla nasıl değerlendirmeli?

Yüksek kültür, popüler kültür olarak tanımlanan kültür katmanlarının arasındaki sınırların belirsizleşmesi, beğenilerin iç içe geçmesi, farklı müzik türlerine denk gelecek bir kültür alanı betimlemenin güçleşmesi gibi durumların, omnivorluk tanımına giden yolu açtığı söylenebilir. Ancak her şeyi beğenir bir tüketim anlayışının altında popüler olanı daha az, yüksek düzey olanı ise daha çok beğenme davranışı da görülebilmektedir. Buradan yola çıkarak elit omnivor biçiminde her kültüre açık yeni bir üst sınıf algısı oluşur. Wright, sözcüğe kültürel bolluk (cultural abundance) biçiminde yeni bir seçenek sunar (2011). Tüm bu tartışmalardan kültürel tüketimin çok değişkenli ve belirsiz karakterine yeniden vurgu yapmakta yarar var. Buradan yola çıkıldığında ise yeni parametrelerin devreye girmesi kaçınılmazdır. Sosyo-ekonomik koşulların değişimi, politik atmosfer ve toplumsal sınıf beğenileri geçişkenliği. Kısa sürede tıpkı Bourdieu'nün çalışmasında olduğu gibi Peterson'un modeli art arda birçok ülkede alan çalışmalarında uygulanmaya başlar. Bunların sonucunda ise Alderson'ın (2007) yeni bir dönemi işaret eden şu saptaması gelir: "Sosyal tabakalaşmadaki temel ayrım, artık elit ve kitle arasında değil, daha çok kültürel olarak omnivor ve ünivor (tekçil) olanlar arasındadır".

Alan çalışmasıyla modellenen ve sosyologların yürüttüğü beğeni çalışmalarında yeni bir dönem başlamıştır. Bu yönüyle bu tip çalışmalar ikiye ayrıldı denebilir. Bir yanda kültürel sermaye kavramının kuramsal çerçeveye oturtulduğu ve beğeni olgusunun bireyin sahip olduğu kültürel alt yapıyla farklılaştığı ileri sürülürken diğer yanda Peterson'ın toplum beğenilerinin geçişkenliği savı yer almaktadır. Küreselleşme, yeni medya, internet ve daha bir çok unsur, bunun için yeterli zemini oluşturmuştur. Kültür omnivorunun her tür beğeniye uyum gösterebilen kişi olarak tanımlanması doğru değildir. Bunun çıkışında bu profilin yüksek kültürle bağdaştırılan kültürel ürünlerle, popüler kültür ürünlerini aynı şekilde tüketmeleri gösterilir. Üst sınıfla bağlantılanan kültürel, ekonomik ve sosyal sermayelere sahip olsalar bile, beğeniler konusunda elitist davranılmaz. Kimi kaynaklar en kaba biçimde buna şöyle bir örnek gösterir: bir omnivor, klasik müzikle birlikte popüler müzik de dinleyebilir. Sorun zaten bununla başlar. Klasik müzik dinleyicisinin popülere olan yaklaşımının yüz yıllık geleneksel kalıbı içinde hala kendini koruduğu düşünülür oldukça yanlış bir şekilde. Tarihsel süreç, yeni müzik türleri, demografik yapıyı özenle görmezden gelenlerin bu yanlıgı içinde olmaları kaçınılmazdır. Görmezden gelinen en önemli noktalardan biri de

omnivor olarak tanımlanan özelliğin, kültür tüketiminin sınıflar üstü yeni bir anlam kazanmasıdır.

Bireyi ya da sınıfı elit, kültür omnivoru, entelektüel, düşük kültür ilgisi olan, yüksek kültür tüketicisi, popüler beğeni dışına çıkamayan, filisti, arabesk...biçiminde tanımlamak yalnızca akademik çalışmalarda değil yaşam pratiğimiz içinde her zaman karşılaştığımız bir durumdur. Bu durum özellikle müzikte çok net görülür. Bu saptamalar önyargı ve kalıpyargılarla birleşerek sürekli sözü edilen tanımlama biçimlerine dönüşür. Genel olarak ne denli doğru olduğu ya da özelde bu saptamaların/yargıların ne denli sağlıklı olduğu konusunda her zaman ciddi kaygılarım olmuştur.

Elitisizm mi Entelektüel Yalnızlık mı?

Frank Furedi, Nereye Gitti Bu Entelektüeller? başlıklı kitabına aslında oldukça açık olmasına karşın bir alt başlık koyma gereksinimi duyar: “21. Yüzyılda Philistinizmle Yüzleşmek”. Yazar, sunuşta kitabı yazma amacını açıklarken söze şöyle başlar: “bir süreden beri pek çok kültür kurumuna, üniversitelere ve okullara musallat olan derin bir entelektüel yönünü kaybetmişlik duygusunun rahatsızlığını çekmekteyim”. Çok uzun zamandır aynı duyguları yaşayan biri olarak bu sözlere hak verirken devamında şu ütopyik beklenti gelir:

Halkın, kültür kurumlarından daha nitelikli bir entelektüel tartışma ortamı sağlanmasını beklemeye hakkı var ve sonsuz potansiyele sahip bir alıcı kitlesi olarak da hiç şüphesiz daha fazla saygı görmeye. Bu kitap, daha zihin açıcı bir entelektüel ve kültürel yaşam özlemi çeken akli başında pek çok kadın ve erkek için yazılmıştır (2010: 11).

Furedi'nin kitabın yazılışında etken olan düşünceleri şöyle özetlenebilir:

- İçinde yaşadığımız çağda düşünceye, kültüre, kitaba ve üniversiteye verilen anlam ve değer, hiç bir dönemde olmadığı kadar sıradanlaştı ve asıl anlamlarını kaybederek ekonomik birer araca dönüştürüldü.
- Asıl korkutucu olan, bu durum açıkça istendi ve kutlandı.

Yazar, içinde bulunduğumuz dönemi philistinizm* çerçevesinde ele alır. Schopenhauer'in “zihinsel gereksinimleri olmayan birey” olarak tanımladığı filisti, ona göre bayağlaşmayı temsil etmektedir. Sözlükteki karşılığı ise kültür yoksunu, ilgileri maddi ve sıradan kişidir. Yazarın entelektüel arayışına değinmemin nedeni, Furedi'nin tahmin etmesi olanaksız profillerle yaşamım boyu karşılaşmam değil, bu durumun gittikçe artması. Bilgisizliğin ve cahilliğin olağanlaştığı, daha tehlikelisi ise artık hiç yadırganmadığı bir döneme çoktan girdik. Eco, Ortaçağ Düşlemek'te kimi insanların bu özlemlerini dile getirir. Aslında özlem yalnızca eski yaşam ya da eski sanat değil, çok net bir

* Türkçe yazında filisti biçiminde kullanılır.

şekilde “eski insan” özleniyor. Bilgi peşinde koşan, bilginin değerini bilen, bilgiyi özümseyen insan.

Eliti bir günah keçisi olarak değerlendirmenin bir yana bırakılması gerektiğini tekrar vurguluyorum. Kabul; klasik anlamda popüler kültüre aşırı tepkiyle yaklaşması bilinen bir özelliği ve belki bunun savunulur bir tarafı yok gibi görünmekte. Bunun devamında kendi sınıfsal değerini diğerini reddetme üzerine kurması gelir. Kötü ünü, kendini ve ait olduğu kitleyi savunmak adına olumsuz jargonlarla değerlendirmeler yapmasıyla zirve yapar. Gerek yazında, gerek medyada ve belki en önemlisi akademide bunun binlerce örneği görülebilir. Beğenin in onaylanması, küçümsemesi, nasıl olması gerektiği, Antik Yunan’dan bu yana sürmekte. Müzik beğenisi bunun tam ortasında yer alır. Asil, elit, ince zevk, yüksek sınıf, yüksek statü gibi sözcüklerin karşısında aşağı, alt, bayağı, kaba, filisti, sıradan yargıları yerleştirilir. Kültürel sınırlar olabildiğince net bir şekilde çekilir. Kültürel sermaye ve habitus, beğenin kavramsal karşılıkları için ortaya atılır. Yine de Furedi’nin hissettiği kötümserliği hangimiz yaşamıyoruz? Toplumsal değişim, ülke koşulları, değişen dünya ve sürekli yaşadığımız keyifsizlik ve karamsarlığı bir yana bırakalım. Yalnızca akademiye düşündüğümüzde bile yeni bir entelektüel tanımı yapmamızın zorunlu olduğunu düşünüyorum. Bu yüzden eliti-sizmin günümüz koşulları değerlendirildiğinde kimi olumsuz özelliklerinden arındırılması gerektiğine inanıyorum artık.

Sonuç Yerine

Müziğin nasıl olmasından nasıl dinlenmesi gerektiğine, hangi türlerin tercih edilmesinden seslendirme pratiklerine varıncaya değin yüzlerce parametrenin çoğu zaman rasyonalite dışı saptamalarla binlerce yıl hüküm sürdüğü bir döneme ışık tutmak ve bunu değerlendirmek olanaksız. Bu tavrın eski gücünü yitirdiği bir gerçek ama hala karşımıza çıkması da kaçınılmaz. Omnivor, elit, entelektüel gibi anahtar sözcüklere değinilmesinin nedeni bu. Sınırların çizilmesinin zorunlu olduğunun düşünülmesi oldukça rahatsız edici ve bu yönüyle ayrıca tartışılması gereken önemli bir konu. Popüler kültürün 20. yüzyılda oluştuğuna inanan beyinleri bu görüşlerinden vazgeçirmeye çalışmak işe yarar mı? Bu kültürün köklü tarihinde kimi anahtar provokatif sorularla çözüm aramak olası mı? Sözelimi kısaca ve kabaca “sanat ya da sanat yapıtı popülerleşebilir ve popüler kültür haline gelebilir mi?” anlamsız bir soru mudur ya da bu iki alan arasında derin bir uçurumun olduğuna inananlarda bir kuşku yaratabilir mi? “Sanatın tam karşıtı popüler kültürdür” önermesine kim nasıl karşı çıkabilir ve söylemini nasıl sağlam bir temele oturtabilir? “Sanatın temeli popüler kültürdür” sözü ise kimileri için kuşkusuz bir kıyamet belirtisidir. “Kaliteyle popülerlik arasında en ufak bir bağlantı yoktur” inancının yarattığı kavgaya, tarafların birbirlerine ‘kanıt’ olarak

sundukları besteci, yapıt ve seslendiricilerle mi yürümeli yoksa sanat-popüler-kalite-izlerkitle-değişen dünya-demografik yapı ve onlarca anahtar sözcüğü nasıl algıladıklarıyla mı? Kimi mantıklı, kimi çelişkili görünen bu sorulara yüzlercesi eklenebilir ve sanatın her dalı için geçerlidir kuşkusuz. Sanatın popülerleşmesi ya da “müziğin sanat olma durumu” başka bir makalenin konusu, orası kesin.

Kaynakça

- Bourdieu, P. (1984). *Distinction, A Social Critique of the Judgement of Taste*, (çev. R. Nice), Harvard University Press, Cambridge.
- Bourdieu, P. (1989). “The Corporatism of the Universal: The Role of Intellectuals in the Modern World”, *Telos*, 81.
- Crozier, W. R. (1997). “Music and Social Influence”, *The Social Psychology of Music*, (eds. D. Hargreaves, A. North), Oxford University Press, 67-83.
- Eco, U. (2020). *Günlük Yaşamdan Sanata*, (çev. K. Atakay), Can Yayınları, İstanbul.
- Frith, S. (1987). “Towards an Aesthetic of Popular Music”, *Music and Society; The Politics of Composition, Performance and Reception* (eds. Leppert and McClary), Cambridge University Press, 133-149.
- Frith, S. (2000). “Music and Identity”, *Questions of Cultural Identity*, (eds. Hall and Gay), Sage Publications, 108-127.
- Furedi, F. (2010). *Nereye Gitti Bu Entelektüeller?*, (çev. E. Koca), Birleşik Yayınevi, Ankara.
- Gans, H. (2018). *Popüler Kültür ve Yüksek Kültür*, (çev. E. İncirlioğlu), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.
- Gripsrud, J., Hovden, J. F., Moe, H. (2011). “Changing Relations: Class, Education and Cultural Capital”, *Poetics*, 39, 507-529.
- Hebdige, D. (1988). *Gençlik ve Altkültürleri*, (çev. E. Tarım), İletişim Yayınları, İstanbul.
- Kemp, A. E. (1997). “Individual Differences in Musical Behaviour”, *The Social Psychology of Music*, (eds. D. Hargreaves, A. North), Oxford University Press, 25-45.
- Kutluk, F. (2019). “Turning Youthful Adventure Into a Lifelong Project; Interview with Martin Stokes”, *Musicology Journal*, 7(2), 2084-2090.
- Löwenthal, L. (2020). *Edebiyat, Popüler Kültür ve Toplum*, (çev. B. Kejanlioğlu), Metis Yayınları, İstanbul.
- McGregor, C. (1990). *Pop Kültür Oluyor*, (çev. G. Özferendeci), Logos Yayıncılık, İstanbul.

- Meyer, Leonard B. (1956). *Emotion and Meaning in Music*, Chicago University Press.
- Peterson, R. - Simkus, A. (1992). "How Musical Tastes Mark Occupational Status Groups", *Cultivating Differences: Symbolic Boundaries and the Making of Inequality*, (eds. Lamont - Fournier), 152-186. Chicago University Press.
- Peterson, R. (1992). "Understanding Audience Segmentation: From Elite and Mass to Omnivore and Univore", *Poetics*, 21 / 4, 243-258.
- Peterson, R. - Kern, R. (1996). "Changing Highbrow Taste: From Snob to Omnivore", *American Sociological Review*, 61 (5), 900-907.
- Rowe, D. (1996). *Popüler Kültürler, Rock ve Sporda Haz Politikası*, (çev. M. Küçük), Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
- Stokes, M. (2018). "Musical Citizen", *Ethnomusicology Journal* (ed. Fırat Kutluk), vol. 2, 15-30.
- Warde, A., Wright, D., Gayo-Cal, M. (2007). "Understanding Cultural Omnivorousness: Or, the Myth of the Cultural Omnivore", *Cultural Sociology*, vol. 1 (2): 143-164.
- Wright, D. (2011). "Making Tastes for Everything: Omnivorousness and Cultural Abundance" *Journal for Cultural Research*, 15:4, 355-371.